

Vlaams
Parlement

stuk **862** (2010-2011) – Nr. 1
ingediend op 23 december 2010 (2010-2011)

Voorstel van resolutie

van de dames Irina De Knop, Marleen Vanderpoorten,
Fientje Moerman en Ann Brussel en de heer Sven Gatz

betreffende de bevordering van de kleuterparticipatie
en de bestrijding van schoolse achterstand
met het oog op de toegang tot het lager onderwijs

TOELICHTING

Uit de OESO-doorlichting ‘OECD Country Note. Early Childhood Education and Care Policy in the Flemish community of Belgium’¹ blijkt dat Vlaanderen een ongemeen groot aanbod heeft van gesubsidieerde en gratis opvang- en onderwijsvoorzieningen voor jonge kinderen. De kwaliteit ervan is, zo blijkt uit comparatief onderzoek, van een zeer hoog niveau.

Wat het kleuteronderwijs betreft, schuift de OESO het Vlaamse kleuteronderwijs naar voren als een voorbeeld voor andere landen, namelijk als een model waarbij de kleuterschool een universele instelling is, die gratis is en ingebed is in de buurt en die gekenmerkt wordt door een zorg voor de persoonlijke, sociale en intellectuele ontwikkeling van het kind.²

Toch zijn nog niet alle ouders overtuigd van het belang van vroege en regelmatige aanwezigheid van hun kleuters op school. Hun kinderen dreigen zo aan het lager onderwijs te beginnen met een achterstand en dat is een handicap die ze vaak de rest van hun schoolloopbaan meeslepen.

Daarom werd er tijdens de vorige legislaturen gezocht naar instrumenten om de participatiegraad van kinderen aan het kleuteronderwijs te verhogen. De weg van de verlaging van de instapleeftijd van de leerplicht voor kinderen in het onderwijs bleek echter niet haalbaar. De Vlaamse Regering zocht naar een andere benadering die binnen haar eigen bevoegdheden viel om de deelname van kleuters in het onderwijs te verhogen. Bijgevolg werd het decreet Basisonderwijs van 25 februari 1997³ aangepast bij decreet van 20 maart 2009 betreffende de toelatingsvoorwaarden voor het gewoon lager onderwijs en de engagementsverklaring tussen de school en de ouders in het basis en secundair onderwijs. Daarmee wordt niet geraakt aan de leerplicht en de instapleeftijd ervan, maar wordt wel gepoogd om ouders zover te krijgen hun kinderen te laten inschrijven in de derde kleuterklas op de leeftijd van vijf jaar.

Uit cijfers, verstrekt door de minister, blijkt dat in 2005 het aandeel van niet-participerende vijfjarigen schommelde rond de 1%, hetgeen neerkwam op zo’n 700 kleuters. Zo’n tien jaar voordien was dat nog zo’n 2,5%.⁴ Op basis van een eerste telling kwam men er voor het schooljaar 2007-2008 op uit dat ruim 4300 kleuters niet ingeschreven waren in een school. Dat was ongeveer 2,2% van de kleuters in de Vlaamse Gemeenschap. Uit dezelfde cijfers bleek daarenboven dat de kleuters, naarmate ze ouder worden, vaker zijn ingeschreven in een school. Van de 2,5-jarigen bleek nog 7,2% niet ingeschreven in de instapklas, in de eerste kleuterklas was dat 2,5% en in de tweede kleuterklas nog maar 1,7%. In de derde kleuterklas bedroeg het aantal niet-ingeschreven kleuters nog maar 1,5%.⁵

¹ OECD. “OECD Country Note. Early Childhood Education and Care Policy in the Flemish community of Belgium”. 2000, 53 p. Terug te vinden op: <http://www.oecd.org/dataoecd/47/40/2479277.pdf>.

² OESO. o.c., p. 38-39.

³ B.S. 17 april 1997.

⁴ Antwoord van de minister van Onderwijs Frank Vandenbroucke op de schriftelijke vraag nr. 162 van mevrouw An Michiels van 6 april 2005. Terug te vinden op: <http://docs.vlaamsparlement.be/docs/bva/atomisering/ato2004-2005/nr21.pdf/vandenbroucke/162.pdf>.

⁵ Klasse. Brochure ‘Kleuters naar school’, Brussel, Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2008, 2. Terug te vinden op: http://pdf.klasse.be/KVL/KVL183/kleuters_naar_school.pdf.

In 2007-2008 waren er uiteindelijk 3006 niet-ingeschreven kleuters. Van de 2,5-jarigen was 2,39% niet ingeschreven in de instapklas, in de eerste kleuterklas was dat 1,73%, in de tweede kleuterklas 1,34% en in de derde kleuterklas bedroeg het aantal niet-ingeschreven kleuters 1,28%. In 2008-2009 waren 2645 kleuters niet ingeschreven. Van de 2,5-jarigen was 2,28% niet ingeschreven in de instapklas, in de eerste kleuterklas was dat aantal 1,48%, in de tweede kleuterklas 1,17% en in de derde kleuterklas bedroeg het aantal niet-ingeschreven kleuters 1%.⁶

Hoewel die cijfers erop wijzen dat de participatie aan het kleuteronderwijs hoog is, zijn er toch nog kleuters die er niet aan deelnemen. Die groep van kleuters loopt het risico om veel achterstand op te lopen. De wetenschappelijke literatuur is unaniem in haar bevinding dat schoolse achterstand naast persoonsgebonden kenmerken ook in grote mate gedetermineerd wordt door factoren zoals een gebrekkige vooropleiding, de samenstelling van de school, kansarmoede en aanpassingsproblemen aan de schoolse omgeving.⁷ Tevens is men stevast van oordeel dat aan een dergelijke achterstand het best in een zo vroeg mogelijk stadium kan worden geremedieerd. Hoe eerder kwetsbare kinderen kunnen kennismaken met de school en het schoolse gebeuren, hoe beter immers hun toekomstkansen. Het is dan ook belangrijk dat we er met zijn allen van overtuigd zijn dat vroege participatie aan het onderwijs cruciaal is voor de kansen in het basisonderwijs en in het latere leven.

Het is dan ook in dit kader dat het voorstel van decreet houdende wijziging van het decreet Basisonderwijs van 25 februari 1997, met het oog op de bevordering van de kleuterparticipatie⁸ is ingediend. Het voorstel trekt de lijn door van het beleid inzake bevordering van de kleuterparticipatie die de vorige Vlaamse Regering heeft gevoerd. Naast een hogere algemene participatiegraad in het kleuteronderwijs, streeft het voorstel ook een hogere en regelmatigere aanwezigheidsratio in de laatste twee jaren na. Op die manier wordt de kans op schoolse vertraging verminderd en worden, door een vroegtijdige onderdompeling in een schoolse omgeving, de ontwikkelingskansen van het kind vergroot.

Inzake vroegtijdige participatie aan het kleuteronderwijs van kinderen kan er verwezen worden naar een passage uit het boek ‘Een tip van de sluier’ van Karin Heremans, directrice van het Koninklijk Atheneum van Antwerpen:

“Kinderen uit gezinnen waar nooit wordt voorgelezen, waar weinig wordt gepraat met de kinderen, waar niet gepuzzeld wordt op jonge leeftijd, ... die kinderen zie je later ook slecht scoren. Kinderen uit allochtone gezinnen gaan vaak niet naar de crèche of de kleuterschool. Ze missen allerlei prikkels en het contact met andere kinderen in het Nederlands. Thuis wordt er immers een andere taal gesproken. Kinderen van 2,5 jaar uit een kansarm milieu kennen 400 woorden als ze naar de kleuterklas gaan. Kinderen uit een rijk milieu kennen 1200 woorden. Kinderen die naar de crèche gaan, ongeacht hun milieu, kennen minimaal 800 woorden. Motorische ontwikkelingen hebben invloed op de ontwikkeling van de hersenen en dus ook op de leerontwikkeling. Maar kinderen uit kansarme gezinnen, eenoudergezinnen en allochtone gezinnen gaan vaak niet naar de crèche

⁶ Antwoord van de minister van Onderwijs Pascal Smet op de schriftelijke vraag nr. 55 van de heer Paul Delva d.d. 27 oktober 2009. Terug te vinden op: <http://www.vlaamsparlement.be/Proteus5/showSchriftelijkeVraag.action?id=572305>.

⁷ Evens Foundation, Koning Boudewijnstichting & Foundation Bernheim (2007). Slaagkansen van allochtone jongeren in het Vlaams Onderwijs. Betrokkenen aan het woord. Brussel: Koning Boudewijnstichting; Groenez, S., Van den Brande, I. & Nicaise, I. (2003). Cijferboek sociale ongelijkheid in het Vlaams Onderwijs. LOA- rapport nummer 10. Leuven: Steunpunt loopbanen doorheen onderwijs naar arbeidsmarkt; Lacante, M. & Van Esbroeck, R. (2007). Allochtonen in het hoger onderwijs: factoren in studiekeuze en het studiesucces. OBPWO-rapport 03.03. Brussel: Ministerie van Onderwijs en Vorming.

⁸ Voorstel van decreet houdende wijziging van het decreet Basisonderwijs van 25 februari 1997, met het oog op de bevordering van de kleuterparticipatie (*Parl. St.* VI. Parl. 2010-11, nr. 803/1, ingediend op 15 november 2010).

omwille van financiële of culturele overwegingen. Als die kinderen op hun zesde naar de basisschool gaan, hebben ze al een achterstand opgelopen die heel moeilijk in te halen is... Ik ben er ook absoluut voor gewonnen om de leeftijd voor de leerplicht te verlagen, zodat alle kinderen ten minste een soort vooropleiding krijgen in de kleuterschool. Ook kinderen uit allochtone gezinnen.”.

Taal en eventuele achterstand op dit vlak is zonder meer een cruciaal element bij het oplopen van schoolse achterstand. Onderzoek duidt steevast op een sterke correlatie tussen beide en het behoeft geen betoog dat het peilen naar het taalniveau een belangrijk element is bij het inschatten van (mogelijke) leerachterstand, maar dat zegt uiteraard niet alles. De huidige taalproef, die als sluitstuk moet dienen van het beleid om meer kleuters op de school te krijgen, geeft bijgevolg een belangrijk, maar niettemin slechts een partieel beeld van de toestand.

Het Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving van de K.U.Leuven (HIVA) heeft in het kader van haar studienamiddag ‘Investeren in gelijke onderwijskansen: sociaal rechtvaardig maar ook maatschappelijk efficiënt’ van vrijdag 22 oktober 2010, in het teken van het 35-jarige bestaan van de organisatie, de taalproef onder de loep genomen en formuleerde enkele bevindingen:

- de instantie, het CLB of de school, die de taalproef scoort, is vaak ook de instantie die ‘de gevolgen’ van de taalproef draagt. Hierin kan een mogelijke manier gevonden worden om de instroom in een welbepaalde school te beïnvloeden;
- taalvaardigheid is een complex concept dat niet te vatten is met één toets;
- op jonge leeftijd kan een taalttest het beste worden aangevuld met observaties. Vanuit die observaties kunnen leerkrachten de kleuters in de dagelijkse klaspraktijk beter ondersteunen en hen uitdagen om gaandeweg taalvaardiger te worden;⁹
- de taalproef is een momentopname met mogelijke zware gevolgen;
- de monolinguale focus wordt versterkt, het Nederlands is enkel van tel;
- de druk op de schouders van de ouders kan in conflict komen met het positieve engagement van de ouders ten opzichte van het Nederlands;
- zittenblijven werkt contraproductief, onder andere op het gebied van taalverwerving. Zo worden bijvoorbeeld de relaties van het kind met de vriendengroep verbroken.

Het HIVA concludeert dat het meten van prestaties vaak gepaard gaat met het leggen van een lat, wat onvermijdelijk gevolgen heeft voor de spanning tussen efficiëntie, het bereiken van het doel dat de proef voor ogen heeft, en sociale rechtvaardigheid. Een taaltoets kan dan ook beter worden gebruikt als een monitoringsinstrument met het oog op een meer optimale begeleiding van het kind en als reflectie op het schoolniveau.

Ook de centra voor leerlingenbegeleiding (CLB's) plaatsen vraagtekens bij de taalproef en wijzen op een aantal vreemde effecten van de taalproef. Recent herhaalden ze die kritiek nog bij de bekendmaking van het aantal deelnemers aan de taalproef door de minister.

Zo zouden sommige ouders hun kinderen met opzet in de derde kleuterklas hebben gehouden om zo te vermijden dat het kind een taalproef zou moeten afleggen, terwijl volgens het CLB de kinderen wel de vaardigheden hadden om over te gaan. De CLB's voelen zich door het lage aantal deelnemers aan de proef en de hoge slaagcijfers gesterkt in hun verzet.

Tijdens het schooljaar 2009-2010 gingen 1770 kleuters minder dan 220 halve dagen naar school, op een totaal van 68.259 kleuters. Van hen legden 595 kinderen de proef af. 486 kinderen slaagden, of acht op de tien. De CLB's van het vrije onderwijs hebben van 344 kinderen de proef afgenomen van wie er 298 slaagden. In het gemeenschapsonderwijs heb-

⁹ Van den Branden K., Van den Nulft, D., Verhallen, M. & M. Verhelst. Referentiekader vroege tweede Taalverwerving. Nederlandse Taalunie. Den Haag, 2001.

ben 87 kleuters de proef afgelegd. 60 kinderen waren geslaagd.¹⁰ Volgens algemeen directeur Stefan Grielens van de vrije centra voor leerlingenbegeleiding tonen de resultaten van de taalproef aan dat de proef geen enkele meerwaarde heeft. Hij pleit voor een meer gerichte aanpak voor kinderen die het moeilijk hebben.¹¹

Hoewel er iets te zeggen valt voor de achterliggende filosofie van de taalproef, waarbij een voldoende beheersing van het Nederlands een noodzakelijke factor is om het lager onderwijs aan te kunnen vangen, volstaat een taalproef allerm minst als remedie om schoolse achterstand aan te pakken. We verwijzen hierbij in het bijzonder naar de hogervermelde bedenkingen van het HIVA.

Indien de decreetgever vasthoudt aan het uitvoeren van een proef als criterium voor de toegang tot het eerste leerjaar, dan zou het dan ook aanbevelenswaardig zijn om naast het niveau van taalbeheersing ook rekening te houden met andere factoren, zoals de schoolrijpheid, het leerpotentieel van het kind en de ontwikkeling zowel op psychologisch als op affectief vlak. Daarom bepleit dit voorstel van resolutie, naast een intensief begeleidingstraject voor kinderen die het moeilijk hebben, ook een dergelijke verruiming van dit testinstrument. Er dient met andere woorden te worden voorzien in een meer totale ‘ontwikkelingsproef’. Op basis van een dergelijke proef, die hiertoe door het CLB moet worden afgenomen, kan de klassenraad en het CLB vervolgens een (bindend) advies formuleren dat bepalend zou kunnen zijn voor de toegang tot het eerste leerjaar. Eerst moet echter verder worden onderzocht of een ‘taalproef of andere proef’ als dusdanig een noodzakelijk instrument is bij de bevordering van de kleuterparticipatie.

Dergelijke maatregelen zullen echter nooit een afdoend en gewenst effect ressorteren indien ze niet gepaard gaan met de nodige ondersteunende maatregelen en begeleiding. Voor die kinderen die bijgevolg geen gunstig advies krijgen om de overgang te maken, moet voorzien worden in een remediëring en een traject op maat van de leerling opdat de mogelijke schoolse achterstand en/of ontwikkelingsstoornis op een adequate wijze zou(den) kunnen worden aangepakt. Een dergelijke persoonsgebonden benadering is in verscheidene opzichten belastend maar niettemin noodzakelijk.

Bovendien kan het helemaal niet de bedoeling zijn te wachten om te ageren tot het ogenblik dat een dergelijk testinstrument en daaropvolgend advies eventuele problemen aan het licht brengen. Reeds in eerdere stadia moeten bepaalde maatregelen bepleit en andere geïntensifieerd worden.

Zo kan eraan worden gedacht om in het kleuteronderwijs – en bij uitbreiding in het hele basisonderwijs – het aanwezigheidspatroon van kinderen beter te gaan monitoren en te volgen gedurende het lopende schooljaar en niet enkel met het oog op een mogelijke taalproef. Door zo een knipperlichtmechanisme in te stellen, kan er werk worden gemaakt van een preventieve aanpak.

Het Onderwijssecretariaat van de Steden en Gemeenten van de Vlaamse Gemeenschap (OVSG) maakte in 2006 melding van het feit dat 37 à 38% van de vijfjarige kinderen regelmatig afwezig is.¹² Sommige wel ingeschreven kleuters komen zelden naar school omdat ze thuis in een weinig gestructureerde en ondersteunende omgeving leven, terwijl juist zij de pedagogische stimulansen en de regelmaat van het onderwijs goed zouden kunnen gebruiken. Meer concreet zou het derhalve goed zijn om een mechanisme uit te bouwen waarbij

¹⁰ Ysebaert, T. (17-12-2010). Meer kleuters naar school. Weinig deelnemers aan taalproef, veel geslaagd. In: De Standaard, p. 7.

¹¹ Minder kleuters dan verwacht doen taalproef (15-12-2010). Deredactie.be. Geraadpleegd op donderdag 16-12-2010. Terug te vinden op: http://www.deredactie.be/cm/vrtnieuws/binnenland/101215_Kleuter_taal-test.

¹² Hand. VI. Parl., Commissie Onderwijs, Vorming, Wetenschap en Innovatie, 23 maart 2006, 9 (C196 – OND20).

veelvuldige afwezigheid of onregelmatige aanwezigheid aanleiding geeft tot een intensief begeleidingstraject.

In dit opzicht moet ook blijvend aandacht besteed worden aan de rol van Kind en Gezin. In het licht van de maatregelen die tijdens de vorige legislatuur in het impulsplan met betrekking tot de bevordering van de kleuterparticipatie zijn genomen, werd een belangrijke rol weggelegd voor Kind en Gezin.

Zo beoogt Kind en Gezin een aantal concrete doelstellingen in zijn preventief dienstverleningsaanbod, namelijk alle ouders informeren over en sensibiliseren voor het belang van het kleuteronderwijs; ondersteunen bij of bevragen van besluitvorming; alle ouders informeren over en sensibiliseren voor de instap in het kleuteronderwijs en ondersteunen van de naadloze overgang; alle ouders (in het bijzonder de maatschappelijk kwetsbare ouders) actief toeleiden naar het kleuteronderwijs; ouders van niet-ingeschreven kleuters (ouder dan 36 maanden en bekend bij Kind en Gezin) actief stimuleren om hun kind(eren) in te schrijven in het kleuteronderwijs. Dat laatste is cruciaal met het oog op een betere kleuterparticipatie.

Binnen zijn preventieve opdracht richt Kind en Gezin zich (proactief) tot alle ouders. Kind en Gezin kan evenwel extra ondersteuning bieden aan maatschappelijk kwetsbare zwangere, kansarme ouders, allochtone ouders en/of anderstalige nieuwkomers. De Vlor (Vlaamse Onderwijsraad) heeft in een advies, dat de raad op eigen initiatief heeft genomen, over de verlaging van de leerplichtige leeftijd tot 5 jaar in het federale regeerakkoord van 18 maart 2008, eerder al gesteld dat de rol van Kind & Gezin niet beperkt mag worden tot de gezinnen die vrijwillig meewerken. De raad heeft de suggestie gedaan meer gerichte acties door te voeren voor de benadering van de resterende doelgroep. In het bijzonder doelde de raad op het toepassen van de techniek van de aanklappende zorg.¹³

Dergelijke maatregelen zijn vooral gericht op het bereiken van een optimale inschrijvingsgraad van kleuters maar ook in het kader van een veeleer problematisch aanwezigheidspatroon zou er voor Kind en Gezin een sensibiliserende rol kunnen zijn weggelegd. In dit stadium geeft een niet-aflatende sensibilisatie wellicht het meest kans op succes.

Met dit voorstel willen we onderstrepen dat er extra inspanningen moeten worden geleverd om de kleuterparticipatie te bevorderen en de schoolse achterstand te bestrijden. Het uitbouwen van een remediëringstraject en een betere en intensievere follow-up en screening door Kind en Gezin van niet-participerende kleuters vormen daarbij de speerpunten. Maar om het effect van de huidige en de voorgestelde maatregelen op de participatiegraad in het kleuteronderwijs te vervolledigen, is ook een verdere verlaging van de leerplichtleeftijd noodzakelijk. De leerplicht is op dit moment nog een federale materie maar toch kan de Vlaamse decreetgever binnen de eigen bevoegdheden maatregelen nemen om de deelname van kleuters aan het onderwijs te verhogen, zonder daarbij te raken aan de leerplicht en de instapleeftijd. De bepaling waarbij kinderen vanaf 1 september 2010, alvorens ze kunnen worden toegelaten tot het lager onderwijs, gedurende één jaar regelmatig Nederlandstalig kleuteronderwijs moeten hebben gevolgd, heeft geloond. In het schooljaar 2009-2010 ging 97,4 procent van de kleuters uit de derde klas minstens 220 halve dagen naar school. Een stijging van 4,5 procent ten opzichte van het schooljaar 2008-2009. Hoewel het onduidelijk is of de taalproef een effect zou hebben op de toename van het aantal kleuters, heeft de verplichting van een jaar regelmatig kleuteronderwijs een positieve uitkomst. De maatregel moet dan ook uitgebreid worden, willen we ervoor zorgen dat ouders hun kinderen nog vroeger inschrijven in het kleuteronderwijs. Het voorstel van decreet houdende wijziging van het decreet Basisonderwijs van 25 februari 1997,

¹³ Advies over de verlaging van de leerplichtleeftijd, VLOR, Raad Basisonderwijs, 13 mei 2009.

zoals hierboven reeds vermeld, geeft daartoe een aanzet. Dit voorstel van decreet geeft, in combinatie met de voorgestelde flankerende maatregelen uit dit voorstel van resolutie, de noodzakelijke extra impuls aan de participatiegraad en de aanwezigheidsratio in het kleuteronderwijs, evenals aan de bestrijding van de schoolse vertraging.

Irina DE KNOP
Marleen VANDERPOORTEN
Fientje MOERMAN
Ann BRUSSEEL
Sven GATZ

VOORSTEL VAN RESOLUTIE

Het Vlaams Parlement,

- gelet op:
 - 1° de maatregelen die tijdens de vorige legislatuur onder meer in het kader van het ‘Jaar van de Kleuter’ zijn genomen om de participatie van kinderen in het kleuteronderwijs te bevorderen;
 - 2° de specifieke rol en taken die in het impulsplan ter bevordering van de kleuterparticipatie gereserveerd zijn voor Kind en Gezin;
 - 3° de bepalingen van het decreet van 20 maart 2009 betreffende de toelatingsvoorwaarden voor het gewoon lager onderwijs en de engagementsverklaring tussen de school en de ouders in het basis- en secundair onderwijs;
- overwegende de huidige toestand inzake de inschrijvingsgraad in het kleuteronderwijs en de evoluties in dezen de laatste jaren;
- gelet op:
 - 1° de bevindingen van het Onderwijssecretariaat van de Steden en Gemeenten van de Vlaamse Gemeenschap (OVSG) inzake de aanwezigheidsgraad in het kleuteronderwijs;
 - 2° de bevindingen van het Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving van de K.U.Leuven (HIVA) in het kader van zijn studienamiddag ‘Investeren in gelijke onderwijskansen: sociaal rechtvaardig maar ook maatschappelijk efficiënt’ van vrijdag 22 oktober 2010;
 - 3° de bedenkingen die de centra voor leerlingenbegeleiding (CLB’s) hebben geformuleerd met betrekking tot de taalproef;
- vraagt de Vlaamse Regering:
 - 1° te onderzoeken in hoeverre het opportuun is om de nu decretaal bepaalde taalproef te behouden;
 - 2° indien ze een dergelijk instrument toch nog wenst te behouden als voorwaarde voor de toegang tot het eerste leerjaar, die taalproef dan minstens te vervangen door een ruimer opgevatte oriënteringsproef die moet leiden tot een door de klassenraad en het CLB geformuleerd bindend advies dat, in die gevallen waarvoor nu reeds een taalproef bestaat, bepalend zou zijn voor de toegang tot het eerste leerjaar;
 - 3° voor die kinderen die geen gunstig advies krijgen te voorzien in mogelijkheden voor de scholen om een remediëring en een traject op maat van de leerling te ontwikkelen zodat de problemen op een adequate wijze kunnen worden aangepakt;
 - 4° na te gaan in hoeverre men het aanwezigheidspatroon van kinderen in het kleuteronderwijs beter kan gaan monitoren en volgen. Meer concreet zou het derhalve goed zijn om een mechanisme te ontwikkelen waarbij gevallen van veelvuldige afwezigheid of onregelmatige aanwezigheid niet aan de aandacht ontsnappen van de betrokken actoren. Een knipperlichtmechanisme zou derhalve de basis kunnen vormen voor verder proactief optreden;

5° de rol van Kind en Gezin op het vlak van kleuterparticipatie te intensifiëren. De huidige maatregelen zijn vooral gericht op een zo hoog mogelijke inschrijvingsgraad van kleuters. Ook in het kader van een veeleer problematisch aanwezigheidspatroon zou er voor Kind en Gezin een sensibiliserende rol kunnen zijn weggelegd. In dit stadium geeft een niet-aflatende sensibilisatie en het toepassen van de techniek van de aanklappende zorg wellicht het meest kans op succes.

Irina DE KNOP

Marleen VANDERPOORTEN

Fientje MOERMAN

Ann BRUSSEEL

Sven GATZ